

discovered. In this article six groups of countries by number of units of the first level are identified. We calculated coefficients of variation between the highest and the lowest settings of area and population units of Africa administrative-territorial division, which showed a high degree of variability and contrast of the administrative-territorial division of African countries.

Key words: Africa, autonomy, administrative-territorial division, administrative unit, political and geographical analysis, land area, population.

Стаття надійшла до редколегії
11.07.2016 р.

УДК 911.3(477.82)

**Володимир Поручинський,
Костянтин Шкабура,
Андрій Слащук,
Антон Липянін**

Особливості розвитку торфової промисловості Волинської області

У статті охарактеризовано роль і значення торфу для розвитку економіки. Здійснено аналіз особливостей територіального поширення покладів торфу у Волинській області. Охарактеризовано сучасний стан запасів та загальний енергетичний потенціал торфу. Визначено місце Волинської області серед інших регіонів України за рівнем заторфованості й кількістю родовищ, що розробляються. Охарактеризовано структуру торф'яної галузі країни. Проаналізовано реальний стан діяльності торфопереробних підприємств Волинської області. Виділено основні проблеми та потенційні можливості розвитку галузі.

Ключові слова: торфові ресурси, торфова промисловість, енергетичний потенціал торфу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Торфова промисловість досить добре розвинена в багатьох країнах світу. В Україні торф широко використовувався, у тому числі й у якості палива, незважаючи на дешевизну традиційних енергоресурсів. Проте вже в 90-ті роки вітчизняна торф'яна промисловість занепала, видобуток та переробка торфу практично звелися до нуля, більшість торфопідприємств припинили свою діяльність і сьогодні використання торфу в якості палива в Україні зведено до мінімуму. Проте торф може бути доволі перспективним видом палива й може частково замінити російський газ. До того ж торф лежить у поверхні та немає необхідності добувати його шахтним способом, що, зі свого боку, знижує ризики й кількість аварійних випадків на видобувних підприємствах. Але для ширшого використання торфу як палива потрібна державна підтримка. Тому дуже актуальні дослідження сучасного стану та перспектив розвитку торфової промисловості як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз досліджень проблеми. Характеристика торфових ресурсів України й особливості їх використання подавались у роботах І. Паламарчука, В. Гнеушева, С. Жукова, М. Сивого [2; 3; 6]. Питанням розвитку торфової промисловості розкриті в працях багатьох учених. Серед вітчизняних науковців, які зробили найбільш значний внесок у дослідження цієї проблеми, потрібно виділити Л. Гораль, В. Шийко, І. Запухляк, М. Житкова, Л. Голубовського.

Мета статті – визначення головних тенденцій сучасного розвитку торфової промисловості у Волинській області. Основні **завдання** дослідження:

- проаналізувати сучасний стан торфових ресурсів Волинської області;
- охарактеризувати особливості функціонування торфових підприємств в області;
- визначити основні проблеми та перспективи розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед покладів корисних копалин Волинської області провідне місце належить торфу – органічній гірській

породі, що утворилася внаслідок відмирання й неповного розпаду болотних рослин в умовах підвищеного зволоження та нестачі кисню.

Ресурси торфу – це значний енергетичний та агрохімічний потенціал Волинської області. Торф може використовуватися в якості комунально-побутового місцевого палива й служити джерелом сировини для інших галузей народного господарства. Торф'яні паливні гранули (пелети), торф'яні паливні брикети, а також торф кусковий паливний можуть бути використані в якості твердого палива на промислових підприємствах, для газогенераторів, у заводських котельнях, на залізничному транспорті. Комплексне використання торфу одночасно для потреб сільського господарства й промисловості зумовлюється наявністю великої різноманітності його видів навіть у межах одного родовища [4].

У надрах Волинської області виявлені запаси торфу, пов'язані із заплавами та першими над-заплавними терасами Прип'яті, Стоходу, Турії, Стиру і їхніх приток. На території області розвідано 308 родовищ торфу, із яких 111 є балансовими, проте розробляються на сьогодні лише чотири з них. Загальні геологічні запаси становлять 421,9 млн т, що відповідає близько 20 % від усіх промислових покладів України, а балансові запаси складають 175 млн т. Основні запаси торфу зосереджено в Любомльському, Шацькому, Любешівському та Маневицькому районах. Зазначимо, що за кількістю родовищ, що розробляються, регіон поступається трьома областям – Рівненській (17 родовищ), Чернігівській (10) і Львівській (5) за кількістю балансових запасів займає перше місце в країні [5].

Більшість родовищ Волинської області за площею належать до середніх – від 200 до 1000 га. Проте майже всі родовища, що є на балансі, розвідані до 1990 р. Більшість із них розвідувалась із метою забезпечення добривом чи паливом окремої місцевості (колгоспу, району) за умов бюджетного фінансування витрат. У результаті понад 50 % родовищ не можуть витримувати конкуренцію в умовах ринкової економіки [4].

Паливно-енергетичний комплекс Волинської області включає підприємства добувної промисловості, що спеціалізуються на видобутку й переробці твердого мінерального палива – кам'яного вугілля та торфу. Заторфованість Волинської області досягає 6,5 % (для прикладу у Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій, Черкаській, Полтавській, Сумській і Харківській областях вона не перевищує 1,9 % усієї території). Загальний енергетичний потенціал Волинської області становить 1378,1 млн МВтч, що значно перевищує енергетичний потенціал інших областей (таб. 1).

Таблиця 1

Енергетичний потенціал торфу в областях України*

Область	Загальний енергетичний потенціал торфу, млн МВтч	Економічно доцільний потенціал, млн МВтч
1	2	3
Вінницька	136,4	34,6
Волинська	1378,1	761,8
Дніпропетровська	0,25	-
Житомирська	290,5	159,2
Закарпатська	0,2	-
Запорізька	1,08	-
Івано-Франківська	45,2	17,19
Київська	716,5	146,5
Кіровоградська	8,7	-
Львівська	690,6	244,1
Миколаївська	1,26	-
Одеська	-	-
Полтавська	364,3	143
Рівненська	1176,2	575,3
Сумська	331,0	575,3
Тернопільська	384,3	114,8

1	2	3
Харківська	15,7	-
Херсонська	11,3	7,96
Хмельницька	236,6	99,04
Черкаська	191,6	79,7
Чернівецька	-	-
Чернігівська	818,5	356
АР Крим	-	-
Разом	6801,0	2941

* Складено за даними Атласу енергетичного потенціалу ВНДЕ України.

Видобутком та переробкою торфу в країні займається держконцерн «Укрторф», у структурі якого діють такі держпідприємства: «Волиньторф», «Житомирторф», «Київторф» (виконує діяльність на території трьох областей – Київської, Полтавської та Черкаської – один торфобрикетний завод «Черкаситорф»), «Поділляторф» (Хмельницька, Вінницька та Тернопільська обл.), «Рівнеторф» (один завод із виробництва торф'яних брикетів «Смигаторф»), «Суми» та «Ірванцівський» [4].

Найбільшим підприємством із виробництва торфобрикетів у країні є ДП «Волиньторф» (виробляє понад 50 % усіх торфобрикетів), до його складу входять два торфобрикетні заводи, розміщені в селищі міського типу Маневичі: «Сойне» (проектна потужність 70 тис. т торфобрикетів на рік) і «Маневицький» (30 тис. т). При цьому завод «Сойне» вважається наймолодшим у галузі, незважаючи на те, що йому вже понад 25 років («Маневицькому» – трохи більше 40 років). Показники торф'яних брикетів, що випускаються на підприємстві, відповідають показникам якості. Основними споживачами є бюджетні установи Волині та прилеглих регіонів, населення. Невелику частину своєї продукції підприємство експортує в прикордонні країни – Польщу, Словаччину, Угорщину, Чехію, Німеччину, Італію. Рентабельність «Волинь торфу» – приблизно 19 %, це зважаючи на те, що для бюджетних організацій вона не перевищує 6 %. Виробничі потужності підприємства становлять 100 тис. т торфобрикетів у рік. Із них – 70 тис. т виробляє торфозавод «Сойне», а 30 тис. т – «Маневицький» [4].

В експлуатацію підприємство запущене ще з 1983 р. Уже кілька років на території підприємства функціонує майстерня, де для власних потреб виготовляють нестандартне обладнання: шнеки, подрібнювачі, усі елементи до торфозбиральної техніки й навіть торф'яні машини. На заводі використовується унікальна технологія – сушіння торфу паром. Попередньо розроблено технічно-економічні показники зі встановлення парогенераторів, що дасть змогу виробляти власну енергію й на 70 % себе забезпечити. Також парогенератори дають змогу значно знизити ціну на продукцію підприємства.

Сьогодні «Волиньторф» лише на 40 % забезпечений площами. Отже, якщо не отримає нових земель, то у 2018 р. підприємство може зупинитися повністю. Саме тому найбільша проблема – це відведення нових площ під видобуток торфу. Земельне законодавство вказує про те, що торф'яники завглибшки більше одного метра або попередньо осушені є особливо цінними землями. Тому зміна цільового призначення таких територій можлива лише для об'єктів загальнодержавного значення, тобто тих, які спеціалізуються на прокладанні нафтопроводів, ліній електропередач. Водночас значна частина обладнання підприємств торф'яної галузі області морально й фізично застаріла та потребує проведення технічного переоснащення виробництва, що негативно впливає на розвиток торф'яної промисловості Волині [1].

У цілому надра Волинської області достатні для забезпечення збалансованого розвитку промисловості та сільського господарства й могли б задовольнити потреби області в мінеральній сировині. Проте в області є низка недоліків, які істотно знижують ефективність використання надр, не забезпечують їх належної охорони та спричиняють виникнення суперечностей між використанням надр та охороною навколишнього природного середовища. Одна з причин цього – відсутність обласної програми розвитку мінерально-сировинної бази, раціонального використання й охорони надр області.

Нещодавно в області створено комунальне підприємство «Волиньприродоресурс», яке матиме право на видачу ліцензій на видобування корисних копалин на території області. У майбутньому можна також передбачити видачу дозволу на розробку торф'яних родовищ саме цим підприємством [1].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Постійне зростання цін на традиційні енергоносії, зокрема газ, застаріле котельне господарство, екологічні проблеми – усе це змушує звернути увагу на пошук більш дешевих та ефективних способів отримання енергії. Одним із рішень є використання такого альтернативного джерела, як торф, запаси якого в Україні перевищують запаси рідкого й газоподібного палива. Аналізуючи широку географію покладів торфу, низьку вартість торф'яних брикетів при відносно високих теплотворних показниках, волинська торф'яна промисловість не лише практично не розвивається, а навпаки – із кожним роком усе сильніше занепадає: закриваються діючі родовища й торфобрикетні заводи. Розв'язання основних проблем паливно-енергетичного комплексу і його стабілізація дасть значний поштовх у напрямі покращання ситуації у всій економіці країни та області зокрема, тим більше, що ця умова є однією з основних на шляху до стабілізації суспільного розвитку країни.

Джерела та література

1. Волиньторф може зупинити свою роботу вже за два роки [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrop.com.ua/uk/news/regional/2645>.
2. Гнеушев В. О. Торфові ресурси України і шляхи їх раціонального використання / В. О. Гнеушев // Альтернативні та відновлювані джерела енергії. – Рівне, 2002. – С. 22–27.
3. Жуков С. О. Ресурсні аспекти будівництва підприємств торфової промисловості / С. О. Жуков // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – Рівне, 2007. – Вип. 2. – С. 153–158.
4. Мінеральні ресурси України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://geoinf.kiev.ua/publikatsiyi/shchorichnyku/mineralni-resursy-ukrayiny>.
5. Родовища торфу [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://plast.vn.ua/0104.html>.
6. Сивий М. Я. Торфові ресурси України: сучасний стан, перспективи використання [Електронний ресурс] / М. Я. Сивий // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія : Географія. – 2012. – № 1. – С. 81–86. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2012_1_15.

Поручинский Владимир, Шкабура Константин, Слащук Андрей, Липянин Антон. Торфяная промышленность Волинской области. В статье охарактеризованы роль и значение торфа для развития экономики. Осуществлен анализ особенностей территориального распространения залежей торфа в Волинской области. Рассмотрена современное состояние запасов и общий энергетический потенциал торфа. Определено место Волинской области среди других регионов Украины за уровнем заторфированности и количеством месторождений, которые разрабатываются. Охарактеризована структура торфяной отрасли страны. Проанализировано реальное состояние деятельности торфоперерабатывающие предприятий Волинской области. Выделены основные проблемы и потенциальные возможности развития отрасли.

Ключевые слова: торфовые ресурсы, торфяная промышленность, энергетический потенциал торфа.

Poruchynsky Volodymyr, Shkabura Kostantyn, Slashcuk Andriy, Lipianin Anton. The Peat Industry of the Volyn Area. The role and value of peat for development of economy are described in the article. The features of territorial distribution of beds of peat is carried out in the Volyn area are analysis. The modern state of supplies and general power potential of peat are described. The location of the Volyn area is determined among other regions of Ukraine after the level of provision of peat and amount of deposits that is developed. The structure of peat industry of country is described. The real state of activity of enterprises from processing of peat of the Volyn area is analysis. Basic problems and potential possibilities of development of industry are distinguished.

Key words: peat resources, peat industry, power potential of peat.

Стаття надійшла до редколегії
10.09.2016 р.